

Zeevogel uit het sop gelicht: noordse stormvogel

Nicolas Vanermen [nicolas.vanermen@inbo.be], Wouter Courtens, Marc Van de walle, Hilbran Verstraete & Eric W.M. Stienen

Sfeerbeeldje van een 'donkere' noordse stormvogel in zit – Hilbran Verstraete

Noordse stormvogel... De naam alleen al prikkelt de fantasie en doet vermoeden dat dit een vogel is van barre omstandigheden, die als boodschapper van storm en regen enkel bij harde aanlandige wind voor onze kust verschijnt. De realiteit is zoals altijd iets genuanceerder, want noordse stormvogels laten zich evengoed van dichtbij bekijken tijdens een zonnig zomerbezoek aan Cap Blanc-Nez. Van al onze courant voorkomende zeevogels is het desalniettemin de soort die het liefst zo ver mogelijk van de kust blijft. De noordse stormvogel behoort net als albatrossen,

pijlstormvogels en stormvogeltjes tot de orde van de Procellariiformes of 'buisnaveligen'. Een gemeenschappelijk morfologisch kenmerk van al deze vogels is de unieke opbouw van hun snavel, die bestaat uit meerdere 'platen' en gewapend is met een haakvormige snavelpunt en 'neusbuisjes'. Via deze buisjes scheiden ze de overmaat aan zout in hun dieet af. Ze beschikken ook over een sterke reukzin, die het mogelijk maakt om binnen hun extreem uitgestrekt marien biotoop voedsel te vinden.

Internationale context

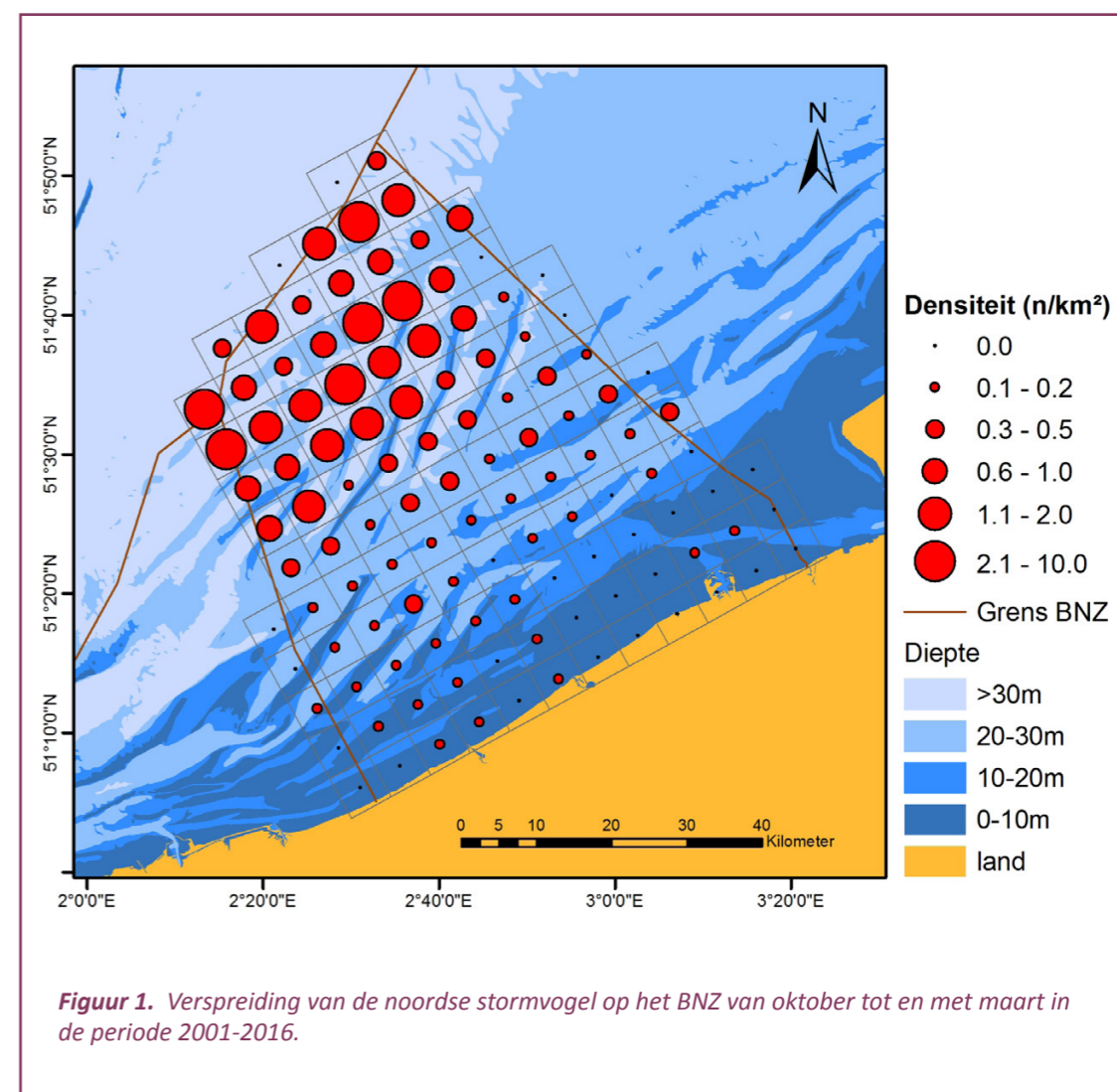
Noordse stormvogels broeden zowel in de Atlantische als Pacifische Oceaan, langsheen klif- en rotskusten grofweg boven de 50°NB. De wereldpopulatie wordt geschat op niet minder dan 5 à 7 miljoen broedparen. Terwijl de arctische populaties al eeuwenlang stabiel blijken is de populatie in de boreale zone (50 - 70°NB) de voorbije 200 jaar spectaculair gegroeid, zowel in aantal als verspreiding. Zo waren er halweg de 18e eeuw amper twee kolonies, op Grimsey ten noorden van IJsland en op St Kilda in Schotland (Salomonson 1965). Momenteel broeden er op de Britse eilanden, IJsland en de Faeröer alleen al 2 à 3 miljoen paren, verspreid over honderden kolonies (Mitchell et al. 2004). Sinds de jaren '80 van de vorige eeuw lijkt deze toename gestopt en nemen de aantallen op sommige plaatsen zelfs terug af (JNCC 2017).

Behoudens arctische broedvogels die in de winter het aangroeiend pakijns ontvluchten, blijven volwassen vogels jaarrond in de buurt van de kolonies hangen. Jonge vogels daarentegen migreren over grote afstanden, maar hun pelagische verspreiding reikt ook in de winter gewoonlijk niet zuidelijker dan 40°NB. In de Noordzee is de soort vooral boven de 53°NB talrijk (Camphuysen & Leopold 1994, Stone et al. 1995), net ten noorden van het Belgisch deel van de Noordzee (BNZ) dus.

Het verenkleed van noordse stormvogels varieert van vrijwel egaal grijs tot nagelwit op lichaam en kop en grijs bovenop vleugels en staart. De grijze ('donkere') vorm domineert in hoog-arctische kolonies (waaronder Spitsbergen), en is sterk in de minderheid tot afwezig in zuidelijker gelegen kolonies. De lichte vorm komt dus in alle (grote) kolonies voor: zo broeden er ook in hoog-arctische populaties tot 15% lichte vogels, en dat percentage neemt toe tot ruim 99% in laag-arctische populaties (het zuiden van Groenland en Jan Mayen) en 100% in boreale populaties (IJsland, Britse eilanden, Noorwegen, Frankrijk) (Salomonson 1965). In de zuidelijke Noordzee varieert het aandeel donkere vogels van 2,9% in de winter tot 0,2% in de zomer (Camphuysen & Leopold 1994).

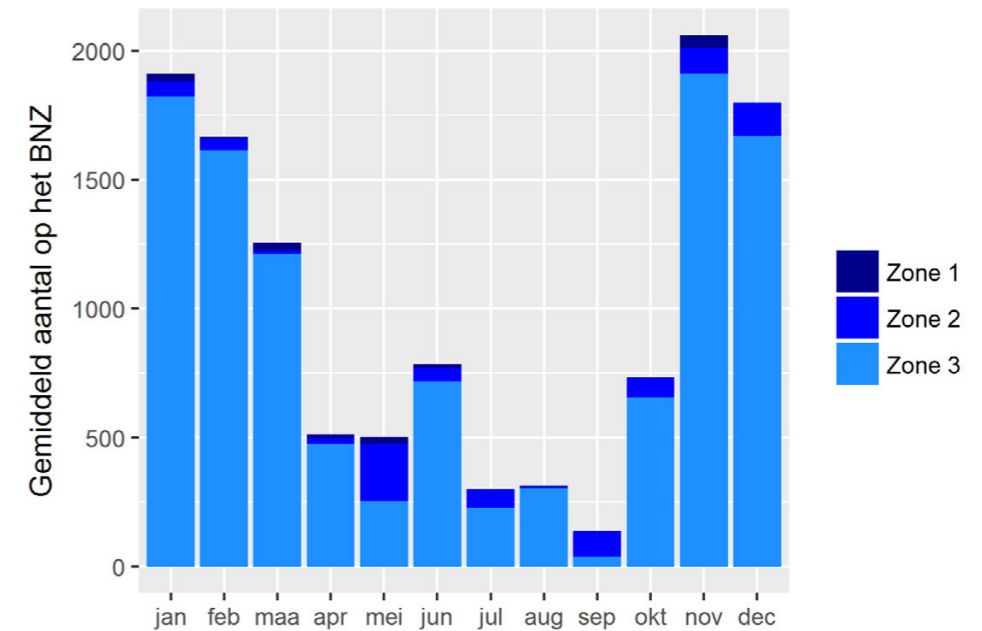
Het voorkomen van de noordse stormvogel in het Belgisch deel van de Noordzee

Noordse stormvogels kennen op het BNZ een echte offshore verspreiding. Terwijl de dichtheden verwaarloosbaar zijn binnen een zone van 30 kilometer uit de kust (<0.2 vogels/km²), nemen deze vanaf de hinderbanken sterk toe (>1 vogel/km²) (Figuur 1).

Hun voorkomen wordt verder gekenmerkt door een atypisch seizoenaal patroon, met beduidend hogere aantallen van november tot maart, en een kleine secundaire piek in juni (Figuur 2). Deze secundaire piek is moeilijk te verklaren, en valt samen met een periode waarin ook af en toe ‘wrecks’ plaatsvinden (Camphuysen & Leopold 1994). Tijdens zo’n wreck spoelen op korte tijd grote aantallen vogels aan langs de kust, gewoonlijk als gevolg van verhongering. Een verklaring voor deze verhoogde aanwezigheid en hogere kans op aanspoelende vogels in het voorjaar moeten we de lezer jammer genoeg schuldig blijven.

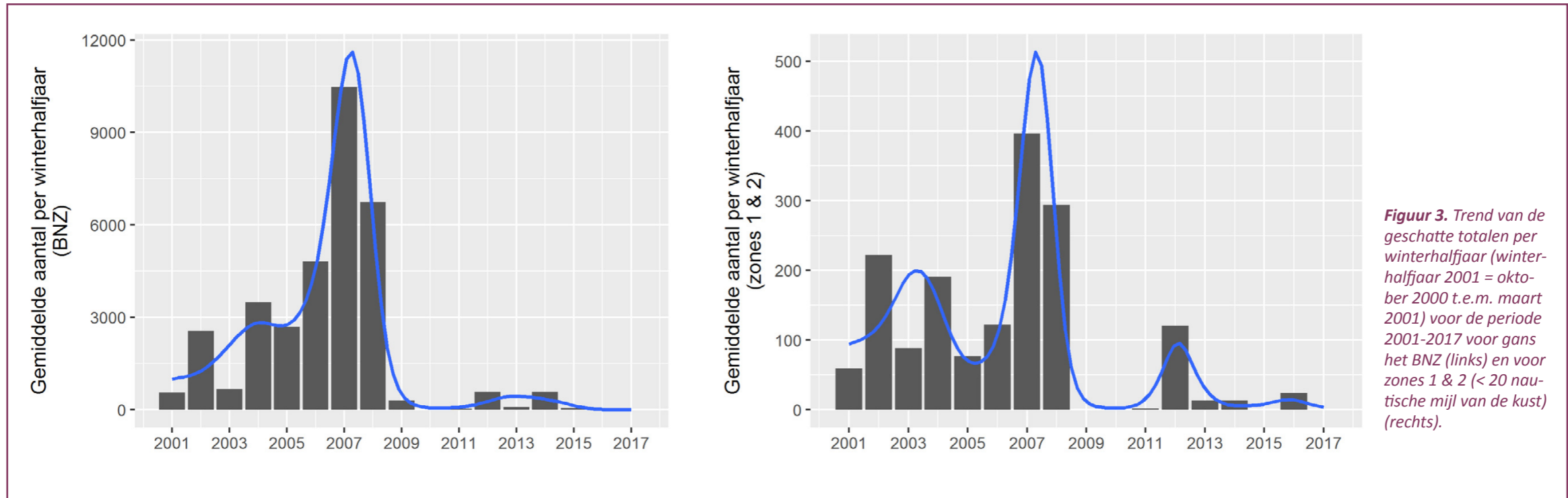
Goed om te weten is dat we één welbepaalde telling uit de berekeningen lieten. Op 28 november 2005 werden op tien minuten tijd niet minder dan 1579 noordse stormvogels geteld, waarvan 1046 in het teltransect (binnen 300 m van het onderzoeksschip). Zulke aantallen zijn bij ons heel uitzonderlijk (de eerstvolgende maxima in het teltransect zijn 189 en 80) en daarom heel bepalend voor de uiteindelijke aantalschattingen en seizoenspatronen, die in de eerste plaats een algemeen beeld trachten te scheppen. Zo berekenden we dat er in november op het BNZ gemiddeld ruim 2000 noordse stormvogels verblijven, wat op zich al het hoogste maandgemiddelde is. Echter wanneer de bewuste piektelling wordt meegenomen komen we uit op een novembergemiddelde van bijna 7000 vogels. Deze sterke vertekening door één enkele telling is illustratief voor de grote moeilijkheid om geëxtrapoleerde telresultaten van zeevogels op zee naar waarde te schatten. Alle gekheid op een stokje zou het wel eens kunnen dat zich ver uit de kust elke winter een groep van meer dan duizend noordse stormvogels op het BNZ bevindt, maar dat we die in al die jaren slechts eenmaal zijn tegengekomen. De kans dat deze groep op een welbepaalde survey in ons transect zwemt is namelijk amper 1%, want dat is grofweg de verhouding tussen de getelde oppervlakte per dag en de totale oppervlakte van het BNZ. Het is dus ook voor ons onduidelijk of zulk een hoge dichtheid een rariteit is, dan wel een vrij courante maar moeilijk te detecteren concentratie aan noordse stormvogels. Wat we wel zeker weten is dat de hoge aantallen van 28 november 2005 verhoudingsgewijs een veel te groot gewicht toekennen aan de maand november en het jaar 2005 bij het bepalen van seizoensale of lange-termijn trends, en dat dus een algemener en veelzeggender beeld wordt verkregen zonder deze telling.

Figuur 2. Seizoenaal patroon van het aantal aanwezige noordse stormvogels op het BNZ, opgesplitst per zone (zone 1: 0-10 nautische mijl / zone 2: 10-20 nautische mijl / zone 3: >20 nautische mijl).

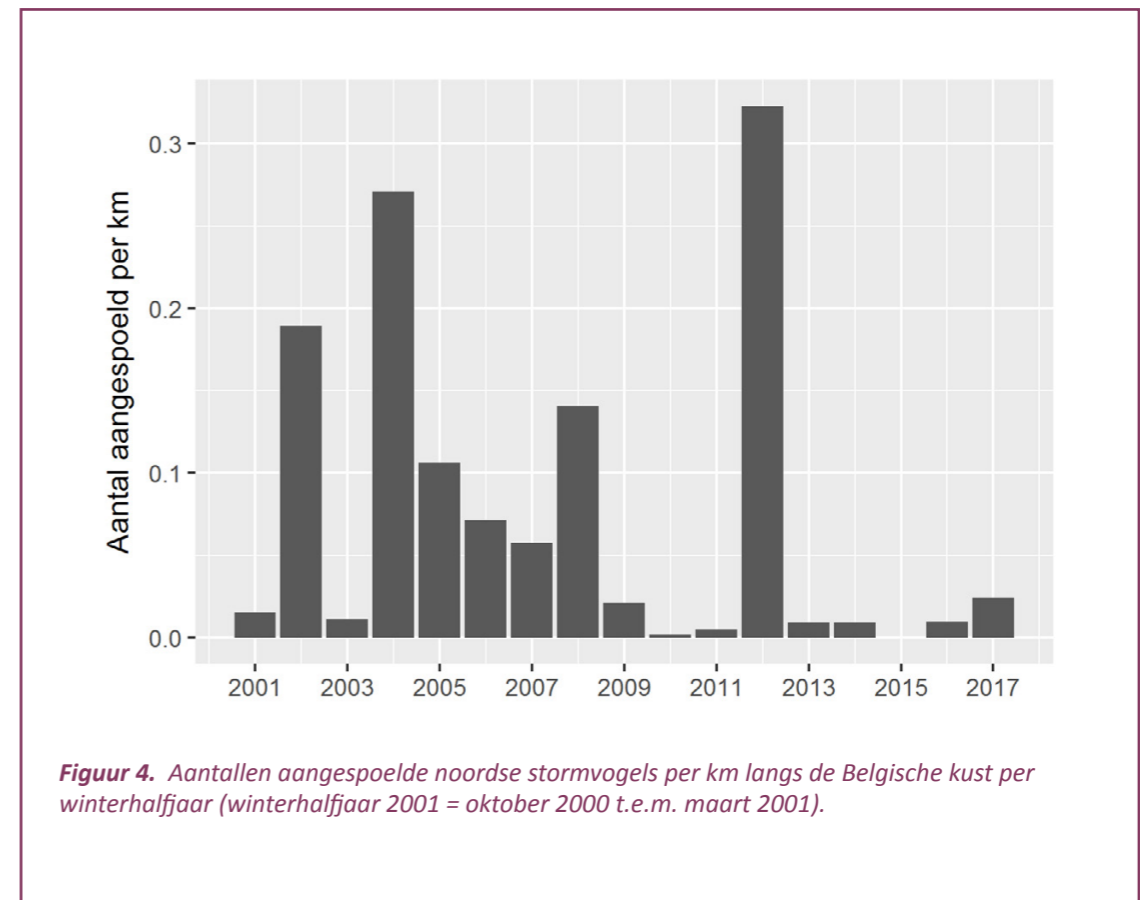
Typisch vliegbeeld van een ‘lichte’ noordse stormvogel met plomp lichaam, zware kop en rechte vleugels, in beweging vallen bovendien ook de snelle, stijve vleugelslagen op – Hilbran Verstraete

Verder is het interessant om weten dat de aantallen noordse stormvogels op zee de laatste jaren heel laag uitvallen. Er is een heuse breuk in de geschatte aantallen, met geregeld meer dan 3000 vogels tot en met de winter van 2008, en sindsdien nog maximaal 600 vogels in de winters 2012 en 2014 (Figuur 3 - links).

Nu is het wel zo dat deze breuk ongeveer samenvalt met een verandering in monitoringstrategie. Na 2008 werd er verhoudingsgewijs heel wat meer geteld in het oostelijk deel van het BNZ in functie van de windparkmonitoring, en minder in het gebied rond de hinderbanken. Daarom controleerden we of deze trend zich ook afspeelde in de zones dicht bij de kust, alwaar de inspanning meer continu is gebleven. Uit het rechterpaneel in Figuur 3 blijkt dit ondanks de veel minder hoge aantallen inderdaad het geval, hoewel de aantalspiek in 2012 hier sterker naar voor komt.

Bovendien is er een opvallende parallel tussen de aantallen aanwezig in zones 1 & 2 van het BNZ en het aantal aangespoelde vogels langs de Belgische kust. Zo werden tijdens de piekwinters 2002, 2004, 2008 & 2012 (Figuur 3 - rechts) ook beduidend hogere aantallen dode noordse stormvogels opgeraapt tijdens de 'beached bird surveys' (Figuur 4). Anderzijds werden de sterk verhoogde dichtheden op zee in 2007 helemaal niet weerspiegeld door een verhoogd aantal aangespoelde vogels.

Tot slot varieert het aandeel donkere noordse stormvogels op het BNZ seizoensaal, en zijn de verhoudingen sterk in lijn met deze gerapporteerd door Camphuysen & Leopold (1994). Tijdens de tellingen op het BNZ in het winterhalfjaar werd 3,0% van de vogels opgeschreven als 'donker', tegenover slechts 0,4% in het zomerhalfjaar. Dit aandeel varieert ook van jaar tot jaar, en bedroeg in sommige winters meer dan 6% (1997, 2006 en 2012). Blijkbaar was de instroom van arctische broedvogels in die jaren groter dan normaal.

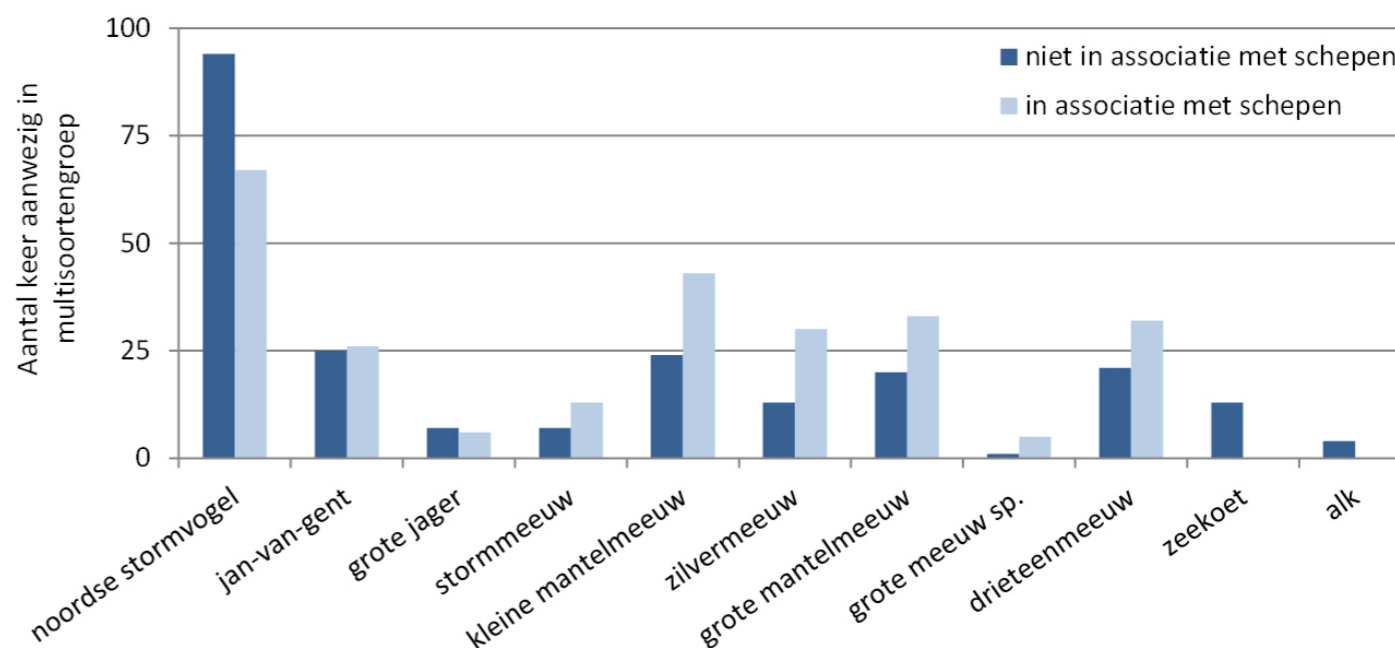
Associatie met visserij en andere zeevogels

Noordse stormvogels worden vaak waargenomen nabij vissersboten, waar ze profiteren van visafval. Op het BNZ is dit het geval voor 21% van alle getelde vogels, soms in groepen van 400 tot 500 vogels. Ook de enorme concentratie noordse stormvogels op 28 november 2005 waarvan eerder sprake was, bevond zich wellicht niet toevallig in de relatieve nabijheid (8 km) van een vissersboot die op zich al 450 noordse stormvogels, 70 jan-van-genten, 100 drieteenmeeuwen en honderden grote meeuwen rond zich had verzameld. Vaak worden op zee concentraties vogels gezien waarvan vermoed wordt dat deze zijn ontstaan als gevolg van visserij-activiteit maar welke niet meer rechtstreeks aan een vissersboot te linken zijn.

Tijdens de zeevogeltellingen op het BNZ waren noordse stormvogels aanwezig in 161 multisoortengroepen (groepen of concentraties zeevogels van meerdere soorten). Hiervan bevonden er zich 67 achter of rond een vissersboot. Noordse stormvogels blijken ook het vaakst geassocieerd met zeevogels die net als zichzelf graag rond vissersboten vertoeven, zijnde: jan-van-gent (32%), zilvermeeuw (27%), kleine mantelmeeuw (42%), grote mantelmeeuw (33%) en drieteenmeeuw (33%) (Figuur 5). Opvallend is dat noordse stormvogels ook weg van schepen vaak geassocieerd waren met grote meeuwen, vaker dan men zou verwachten op basis van hun minder offshore voorkomen. Dit doet opnieuw vermoeden dat veel van de waargenomen multisoortengroepen op zee tot stand zijn gekomen als gevolg van visserij, waarna de betrokken soorten nog een tijdje samen blijven rondhangen.

Groepje van drie 'lichte' noordse stormvogels – Hilbran Verstraete

Figuur 5. Overzicht van de meest courant voorkomende soorten in associatie met noordse stormvogel, al dan niet in de buurt van schepen (hoofdzakelijk vissersboten).

Noordse stormvogel als milieu-indicator

Noordse stormvogels foerageren het liefst door al zwemmend kleine organische partikels van het wateroppervlak te pikken. Jammer genoeg verwarren ze kleine plastic deeltjes vaak met eetbaar materiaal. Zo had niet minder dan 95% van de 240 noordse stormvogels die tussen 2002 en 2013 langs de Belgische kust aanspoelden plastic in de maag (eigen data INBO). Noordse stormvogels zijn daarom, maar ook gezien hun algemeen en wijd verbreide voorkomen, de ideale indicator voor plasticvervuiling op zee. In 2002 werd via de OSPAR conventie een ecologische doelstelling geformuleerd die luidt dat niet meer dan 10% van de noordse stormvogels meer dan 0,1 gram plastic in de maag mag hebben. Deze doelstelling is in de Noordzee alvast nog lang niet bereikt, want sinds 2000 blijft dit percentage hangen rond de 60% (OSPAR 2017). Anderzijds laten de laatste data uit Nederland wel een bescheiden maar significante daling zien in de hoeveelheid plastic in de magen van aangespoelde noordse stormvogels (Van Franeker et al. 2017).

Dankwoord

We bedanken VLIZ, KBIN, DAB Vloot en BELSPO voor de vele uren scheepstijd op de onderzoeksschepen Zeeleeuw, Simon Stevin en Belgica, en alle bemanningsleden voor de samenwerking. Daarnaast bedanken we alle vrijwilligers (in het bijzonder Walter Wackenier) voor hun welkome hulp tijdens het tellen van zeevogels.

Referenties

- Camphuysen, C.J. & Leopold, M.F. (1994). *Atlas of seabirds in the southern North Sea*. NIOZ, Texel.
- JNCC (2017). *Northern fulmar Fulmarus glacialis*. Online beschikbaar: <http://jncc.defra.gov.uk/page-2868>
- Mitchell, P.I., Newton, S.F., Ratcliffe, N. & Dunn, T.E. (2004). *Seabird populations of Britain and Ireland. Results of the seabird 2000 census (1998-2002)*. T & A D Poyser, London.
- OSPAR (2017). *Plastic Particles in Fulmar Stomachs in the North Sea*. Online beschikbaar: <https://oap.ospar.org/en/ospar-assessments/intermediate-assessment-2017/pressures-human-activities/marine-litter>
- Salomonson, F. (1965). *The geographical variation of the fulmar (Fulmaris glacialis) and the zones of marine environment in the North Atlantic*. *The Auk* 82(3): 327-355.
- Stone, C.J., Webb, A., Barton, C., Ratcliffe, N., Reed, T.C., Tasker, M.L., Camphuysen, C.J. & Pienkowski, M.W. (1995). *An atlas of seabird distribution in north-west European waters*. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
- Van Franeker, J.A., Kühn, S. & Meijboom, A. (2017). *Fulmar Litter EcoQO monitoring in the Netherlands - Update 2016*. Research Report C053/17. Wageningen University, Den Helder.

'Donkere' noordse stormvogel in vlucht, met grijze kop en lichaamsveren – Hilbran Verstraete